

Kennismaken met lesgeven

Inleiding

An Apple for the Miracle Worker - John Keegan

Inleiding

Lesgeven is een kerntaak voor leraren en deze staat dan ook vanaf het eerste semester centraal in onze opleiding. Lesgeven is een complexe bekwaamheid waar je gedurende de opleiding steeds meer kennis en vaardigheden in gaat verwerven en steeds beter in gaat worden.

Lesgeven is een kunst, een kunde en een wetenschap. Sommige mensen zijn geboren leraren, maar voor de meesten geldt dat het een vak is dat je kunt leren. Er is veel kennis over lesgeven en er zijn verschillende visies en modellen die je kunt toepassen in de onderwijspraktijk. Lesgeven leer je door kennis te verwerven en door te doen: handelen en doelbewust oefenen in de onderwijspraktijk is essentieel om bekwaam te kunnen worden. Daarnaast speelt reflectie een belangrijke rol: regelmatig nadenken over je ervaringen met het doel om van die ervaringen te leren.

Door middel van lesgeven ga je jezelf ervaren in een andere rol; die van leraar en opvoeder. Bij lesgeven staat namelijk de ontmoeting met de ander centraal:

de leerlingen. Bij lesgeven horen vragen als: Wat is belangrijk voor de leerlingen om te leren, op welke manieren kunnen de leerlingen gemotiveerd worden voor de leerstof, hoe maak ik echt contact met de leerlingen, hoe zorg ik er voor dat de leerlingen iets geleerd hebben?

Ten slotte heeft lesgeven altijd betrekking op een leerinhoud. Op de basisschool staan er verschillende vak- en vormingsgebieden op het programma. Als leraar moet je een gedegen kennisbasis hebben met betrekking tot deze leerinhouden.

Twee onderwijsmodellen

In deze eerste kernpraktijk maak je kennis met lesgeven aan de hand van twee verschillende perspectieven op onderwijs die beiden belangrijk zijn voor je ontwikkeling als leraar. Onderwijs waarbij de leerkracht een meer sturende rol heeft en onderwijs waarbij de leerling meer inbreng heeft. Bij deze perspectieven horen verschillende onderwijsmodellen:

- (Meer) leerkrachtgestuurd onderwijs (het directe instructiemodel).
- (Meer) leerlinggericht onderwijs.

Het directe instructiemodel is een bekend ontwerpmodel voor onderwijs dat op veel scholen ingezet wordt. Meer leerlinggericht onderwijs zul je in de onderwijspraktijk in verschillende vormen tegenkomen en gaan herkennen. Het zijn twee verschillende perspectieven op lesgeven die allebei waardevol zijn. Aan het einde van dit semester heb je eerste ervaringen opgedaan met het lesgeven vanuit deze perspectieven en de noodzakelijke basiskennis en vaardigheden verworven om deze modellen goed uit te kunnen voeren. Gedurende de opleiding bouwen we deze kennis en vaardigheden met betrekking tot de onderwijsmodellen verder uit.

Bij het werken aan de kernpraktijken laten we je op verschillende manieren kennis maken met de onderwijsmodellen. Zo krijg je uitleg over de modellen op de pabo en de gelegenheid om samen met medestudenten onderwijs te ontwerpen vanuit de modellen en verschillende technieken met elkaar te oefenen. In de praktijk krijg je voorbeelden te zien van lessen die gegeven worden aan de hand van deze modellen en krijg je de mogelijkheid om lessen, of onderdelen van lessen uit te voeren in de stage. Bijvoorbeeld aan een klein groepje leerlingen, of aan een hele klas. Daarnaast krijg je op de Pabo vanuit de verschillende vakgebieden voorbeelden van lessen die je kan geven vanuit het directe instructiemodel of vanuit meer leerlinggericht onderwijs.

Leerkrachtgestuurd onderwijs

Het semester bestaat uit twee periodes en in de eerste periode staat meer

leerkrachtgestuurd onderwijs centraal. Bij deze vorm van onderwijs neem je als leerkracht de leerling als het ware bij de hand en leid je ze stap voor stap door de leerstof. In het basisonderwijs wordt veel aandacht besteed aan het aanleren van basisvaardigheden als bijvoorbeeld leren lezen, leren schrijven, leren rekenen. Deze kennis en vaardigheden komen iedere dag aan bod en zijn gericht op het bereiken van eindresultaten die beschreven staan in de kerndoelen van het basisonderwijs. De leerstof die hierbij gebruikt wordt is daartoe opgedeeld in kleine overzichtelijke onderdelen. Als leerkracht bied je de leerstof op een gestructureerde wijze aan en laat je de leerlingen de kennis en vaardigheden oefenen tot deze beheerst worden.

Het directe instructiemodel

Een leerkrachtgestuurd model dat vaak wordt ingezet en dat veelvuldig is onderzocht op effectiviteit, is het directe instructiemodel. Bij dit model geef je als leerkracht op een sturende en voorschrijvende manier les. Een voor het onderwijs belangrijke leerinhoud wordt zorgvuldig aangeboden en je probeert zoveel mogelijk de leerervaringen van de leerlingen te structureren.

Het directe instructiemodel behoort tot de basis van het didactische repertoire van leraren. Het is een schijnbaar eenvoudig en herkenbaar model voor het aanbieden en oefenen van goed gestructureerde leerstofgebieden. Het is echter belangrijk dat je de verschillende fasen van het model zorgvuldig en op de juiste manier uitvoert. Dat vraagt de nodige oefening, begeleiding

Het directe instructiemodel	
Fase 1: Inleiding	
Stap 1	Lesdoel: Wat gaan de leerlingen leren? Waarom is dat belangrijk?
Stap 2	Voorkennis activeren: Wat weten en kunnen de leerlingen al m.b.t. de leerstof?
Fase 2: Instructie en oefening	
Stap 3	Instructie: Door de instructie begrijpen de leerlingen de leerstof en wat ze moeten doen. Technieken: uitleggen, modelen, betrekken en activeren, controle van begrip.
Stap 4	Begeleide (in)oefening: De leerlingen oefenen de leerstof onder begeleiding van de leerkracht. Technieken: begeleid (in)oefenen, succeservaringen, differentiëren.
Fase 3: Zelfstandige verwerking en reflectie	
Stap 5	Zelfstandige verwerking: De leerlingen verwerken zelfstandig de leerstof door middel van opdrachten en oefeningen.
Stap 6	Evaluatie en reflectie: Is het lesdoel gehaald? De leerlingen kijken terug op wat ze hebben geleerd, hoe ze hebben geleerd en kijken vooruit naar het vervolg.

Figuur 1: Fasen, stappen en technieken van het directe instructiemodel

en feedback. Een basismodel voor directe instructie is weergegeven in Figuur 1. In kader 1 vind je een voorbeeld van hoe een spellingles er volgens het directe instructiemodel uit kan zien.

Kader 1. Een spellingles (directe instructie)

Bij directe instructie geef je het doel van de les en bespreek je met de leerlingen welke spellingregels ze al kennen (voorkennis activeren). Daarna leg je de nieuwe spellingregel uit. Je geeft duidelijke voorbeelden, je doet een aantal opgaven voor, je oefent met de leerlingen de regel totdat je het idee hebt dat de leerlingen het begrepen hebben. Daarna maken de leerlingen zelfstandig opdrachten om het geleerde in te slijpen. Aan het einde van de les bespreek je samen met de leerlingen wat ze geleerd hebben en waar ze het geleerde verder kunnen toepassen.

Bij onderwijs aan het jonge kind is *programmagericht onderwijs* een voorbeeld van meer leerkrachtgestuurd onderwijs. Er is dan bij de kleuters sprake van een systematische ordening en aanbieding van de leerstof. Er wordt gewerkt volgens een vaste structuur met veel vooraf geplande activiteiten en een vast dagritme. De leerkracht bedenkt en organiseert vooraf de activiteiten. In bijvoorbeeld een rolatiesysteem komen alle kinderen in de loop van de week bij alle geplande activiteiten aan de beurt. Daarnaast kent ook het directe instructiemodel toepassingen bij het onderwijs aan het jonge kind.

Meer informatie over deze onderwijsvorm en het bijbehorende lesmodel vind je in de volgende artikelen:

- *Directe instructie: leerkrachtgestuurd onderwijs*
- *Directe instructie. Lesmodel: toelichting en instructie.*

Leerlinggericht onderwijs

In de tweede periode van het semester maak je kennis met meer leerlinggericht onderwijs. Bij deze vorm van onderwijs krijgt de leerling een grotere rol in het leerproces en wordt er veel ruimte gemaakt voor activiteiten van de leerlingen als *maken, onderzoeken, ontdekken, oplossen, ervaren, bewegen, spreken en spelen*. Ook eigen belevingen, leervra-

gen, interesses en doelen van de lerende hebben een belangrijke plek. Leerlinggericht onderwijs probeert recht te doen aan de eigen manieren waarop leerlingen hun kennis opbouwen door aan te sluiten bij wat ze al weten en wat ze interessant vinden.

Betekenis en betrokkenheid

Betekenisvol leren en betrokkenheid zijn belangrijke begrippen bij leerlinggericht onderwijs. Evenals zelfsturing en eigenaarschap bij het leren. Het onderwijs start vaak niet met een instructie of uitleg van jou als leerkracht, maar begint met een vraag, een probleem, een opdracht die voorgelegd wordt aan de leerlingen. De leerlingen worden onder begeleiding van de leerkracht, direct actief bij de leerstof betrokken door middel van allerlei activiteiten. In kader 2 vind je een voorbeeld van hoe een spellingles er uit kan zien bij meer leerlinggericht onderwijs.

Kader 2: Een spellingles (meer leerlinggericht onderwijs)

De leerkracht leest een korte tekst voor, vertelt wat de leerlingen gaan doen en stelt in samenspraak met de leerlingen de doelen van de les vast. Aan de hand van verschillende kaartjes met stelopdrachten maken de leerlingen een keuze en schrijven een kort verhaal. Die verhalen worden onderling gedeeld tussen de leerlingen in groepjes en klassikaal besproken. Aan de hand van die eigen teksten van de leerlingen stelt de leerkracht een spellingregel centraal. De leerkracht legt de regel uit en de leerlingen gaan na in hun eigen tekst en die van hun medeleerlingen waar ze de regel hebben toegepast en of ze dat op de juiste manier hebben gedaan. De regel wordt daarna geoefend en er wordt verwezen naar een volgende les waar het geleerde opnieuw in een eigen tekst toegepast gaat worden.

In het voorbeeld van kader 2 vind je een aantal kenmerken van meer leerlinggericht onderwijs. Zo is de volgorde in de les anders. Bij het directe instructiemodel leg je als leerkracht eerst de leerstof zorgvuldig uit en daarna gaan de leerlingen de leerstof oefenen. Bij meer leerlinggericht onderwijs worden de leerlingen direct betrokken bij de les door een activiteit. Ze gaan misschien spelen of iets maken, erva-

ren, beleven, ontdekken of onderzoeken. In het voorbeeld van Kader 2 schrijven de leerlingen een eigen tekst. Na die activiteiten van de leerlingen bied je als leerkracht leerstof aan zodat de opgedane ervaringen ingekaderd worden en meer betekenis krijgen. Ten slotte wordt het geleerde verankerd en toegepast in nieuwe situaties. In Figuur 2 vind je de verschillende fasen en stappen voor meer leerlinggericht onderwijs.

Andere kenmerken van leerlinggericht onderwijs die je vaak terugziet in deze lessen zijn:

- Leerlingen hebben enige mate van keuzevrijheid.
- Leerlingen worden aangesproken op eigen interesses.
- Eigen werk van leerlingen vormt een bron voor het leren
- Leerlingen werken met elkaar samen.
- Leerlingen worden ondergedompeld in een ervaring.
- Leerlingen gaan iets maken/ ontwerpen.
- Leerlingen gaan iets onderzoeken.

Bij onderwijs aan het jonge kind is het ervaringsgericht onderwijs (EGO) een voorbeeld van een leerlinggericht onderwijsmodel. De gedachte achter dit model is dat kinderen ervaringen op moeten doen op het gebied van zowel de cognitieve, sociale en emotionele ontwikkeling in door hen zelf gekozen situaties. Echte betrokkenheid ontstaat volgens dit model als het initiatief bij het kind ligt. Er zijn dus weinig of geen verplichte of geprogrammeerde activiteiten.

Meer informatie over deze onderwijsvorm en het bijbehorende lesmodel vind je in de volgende artikelen:

- *Leerlinggericht onderwijs. Betekenis en betrokkenheid.*
- *Leerlinggericht onderwijs. Lesmodel: toelichting en instructie.*

Spanningsveld

Leerlinggericht en leerkrachtgestuurd onderwijs worden soms tegenover elkaar gezet als twee uitersten in een spanningsveld (zie Figuur 3). Het gaat dan om de vraag wat goed onderwijs is, waarbij het ene model als beter wordt gezien dan het andere model. Beide modellen hebben voorstanders en critici. Onze stelling is dat leerkrachten de kennis en vaardigheden moeten bezitten om beide modellen op een goede manier uit te kunnen voeren. Ze behoren tot het basisrepertoire van leerkrachten en hebben beiden hun kwaliteiten en beperkingen. Samen laten ze rijke manieren zien om onderwijs te verzorgen en vaak zit de kracht in de verbinding tussen de beide zienswijzen. Als je beide modellen beheerst kun je als leerkracht zelf goede keuzes maken wanneer je welk model het beste kunt inzetten in je onderwijs.

Zo is het belangrijk om onderwijsmodellen te kiezen die het beste aansluiten bij de leerdoelen. Als het leerdoel bijvoorbeeld is om een reeks goed gedefinieerde stappen in een procedure aan te leren, kan het effectiever zijn de les te plannen volgens directe instructie. Als het doel echter onderzoek, betekenisgeving en perspectief

Meer leerlinggericht onderwijs

Inleiding

- Stap 1** **Aandacht richten:** Een gezamenlijke start maken.
Terugblik: Voorkennis activeren. Wat weten de leerlingen al m.b.t. de leerstof?
Oriënteren: De leerlingen richten op de doelen en de activiteiten van de les.

Kern

- Stap 2** **Betekenisvolle activiteit:** De leerlingen worden bij de leerstof betrokken: **maken, onderzoeken, ontdekken, oplossen, ervaren, bewegen, spreken, spelen.**
- Stap 3** **Delen en reflecteren:** De ervaringen van de leerlingen worden verzameld, geordend en gedeeld.
- Stap 4** **Verbinden en verdiepen:** De ervaringen worden verbonden aan de leerstof door de leerkracht en verdiept: **uitleg, toelichting, instructie.**
- Stap 5** **Oefening en toepassing:** De leerstof wordt verder geoefend en/of toegepast in andere situaties.

Afsluiting

- Stap 6** **Terugblik en vooruitblik:** De leerlingen reflecteren over het doel van de les, wat ze hebben geleerd, hoe ze hebben geleerd en kijken vooruit naar een volgende les.

Figuur 2: Fasen en stappen van meer leerlinggericht onderwijs

Figuur 3: Spanningsveld

nemen is, zijn leerlinggerichte onderwijsmodellen wellicht meer geschikt.

Uiteindelijk is de integratie van leerkracht-gestuurde en leerlinggerichte onderwijsmodellen waarschijnlijk de beste manier om belangrijke leerdoelen te bereiken (Pollard, 2014). Zo worden bij het onderwijs aan het jonge kind in de visie van ontwikkelingsgericht onderwijs (OGO) verbindingen gemaakt tussen beide modellen. OGO stelt dat onderwijs moet aansluiten bij de ontwikkeling van het kind. Het spel is daarbij een leidende activiteit. De taak van de leerkracht is het aanbieden van voor het kind betekenisvolle activiteiten in thema's, in samenhang met de gewenste doelen.

Het is echter goed mogelijk dat je een voorkeur gaat ontwikkelen voor een van de onderwijsmodellen. Omdat deze bijvoorbeeld goed bij je kwaliteiten past of bij jouw visie op wat goed onderwijs is. Ook daar laten we je over nadenken tijdens het werken aan de kernpraktijk.

Werken aan de kernpraktijk

Lesgeven met behulp van de verschillende onderwijsmodellen is een kernpraktijk die veel ervaring vereist en veel oefening vraagt. In de opleiding zul je je steeds verder ontwikkelen ten aanzien van deze onderwijsmodellen. In de semesters die volgen bouwen we voort op de kennis en vaardigheden die je hebt opgedaan in deze periode.

Bij het werken aan de kernpraktijk heeft doelbewuste oefening een belangrijke plek. Doelbewuste oefening heeft als centraal uitgangspunt dat het bij de ontwikkeling van vakmanschap niet alleen gaat om het veelvuldig uitvoeren van een bepaalde vaardigheden (kilometers maken), maar dat die oefening doelbewust en gericht plaats moet vinden, waarbij een essentiële rol is weggelegd voor kwalitatief goede feedback. Dit semester heeft als doel om je te ondersteunen in je persoonlijke en

professionele ontwikkeling ten aanzien van deze kernpraktijk voor het leraarschap.

Bronnen

- Arends, R.I. (2014). *Learning to Teach*. McGraw-Hill.
- Bolhuis, S. (2009). *Leren en veranderen*. Coutinho.
- Ebbens, S. & Ettekhoven S. (2020). *Effectief leren. De docent als regisseur*. Noordhoff.
- Joyce, B. en Weil, M. & Showers. (2017). *Models of Teaching*. Allyn and Bacon.
- Ormrod, J.E. (2012). *Essentials of Educational Psychology*. Pearson Merrill Prentice Hall.
- Pollard, A. (2014). *Reflective Teaching, Effective and Evidence-Informed Professional Practice*. Continuum.
- Valcke, M. (2000). *Onderwijskunde als ontwerpwetenschap*. Academia Press.
- Van der Veen, T. & Van der Wal, J. (2008). *Van leertheorie naar onderwijspraktijk*. Noordhoff.

An Apple for the Miracle Worker – John Keegan (1998)

De illustratie van John Keegan hoort bij een artikel in de New York Times over toegewijde leraren. In het artikel worden leraren beschreven die niet voldoen aan het standaard beeld van een leraar en soms zelfs ronduit excentriek zijn, maar die toch een belangrijke en positieve invloed op leerlingen hebben